

ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОСТАТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА ІНШИХ КЛАСИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті зосереджено увагу на проблемах художнього відображення постатей Т. Шевченка, Г. Сковороди, І. Франка, Лесі Українки, зроблено акцент на творах про О. Кобилянську, особливо романі В. Врублевської „Шарітка з Рунгу” (2007).

Ключові слова: історико-біографічний твір, художня шевченкіана, сквородіана, франкіана, лєсіана, кобилянськіана, національний аспект образу письменника.

Богдан Мельничук

Проблемы художественной интерпретации фигуры Кобылянской и других классиков украинской литературы

В статье сосредоточено внимание на проблемах художественного воссоздания фигур Т. Шевченко, Г. Сковороды, И. Франко, Леси Украинки, сделан акцент на произведениях о О. Кобылянской, в особенности романе В. Врублевской „Шаритка с Рунга” (2007).

Ключевые слова: историко-биографическое произведение, художественная шевченкиана, сквородиана, франкиана, лесиана, кобилянскиана, национальный аспект образа писателя.

Bohdan Mel'nychuk

Problems of artistic interpretation of Olha Kobylianska's and other ukrainian literature classics' figures

The article focuses on the problems of artistic representation of the literary Ukraine's gallery of memorable figures such as T. Shevchenko, H. Skovoroda, I. Franko, Lesya Ukrainka, giving a special attention to the literary works about O. Kobylianska, V. Vrublevska's novel 'Sharitka z Rungu' (2007) among them.

Key words: historical and biographical work, artistic Shevchenkiana, Skovorodiana, Frankiana, Lesiana, Kobylianska, ethnic aspect of a writer's image.

Розмову про актуальні проблеми художнього відтворення постатей видатних українських письменників минулого варто розпочати із звертання до думки відомого мудреця нашої сучасності, аварського поета Расула Гамзатова, який не так давно пішов у засвіти, думки, висловленої в його неримованій книзі 60-х років минулого століття „Мій Дагестан”: „Коли в тебе питають, хто ти такий, можна пред'явити документи, паспорт, де зазначено всі основні дані. Коли ж у народі спитати, хто він такий, то народ, як документ, пред'являє свого вченого, письменника, художника, композитора, політичного діяча, полководця” [4, с. 16].

Відштовхуючись від наведеної думки, скажу, що це дуже добре розуміли ще древні греки та римляни, які, увінчуючи своїх видатних діячів у бронзі й мармурі, зводили їм пам'ятники і в Слові – найтривкішому з усіх можливих матеріалів, тобто писали їхні художні біографії.

Найбільше з біографів античності уславився грек Плутарх, який народився між 46 і 51 роками н. е., а помер між 120 і 130 роками. Та започаткувалася грецька біографічна література за кілька століть до Плутарха – у творчості Ісократ, Ксенофонта й Арістоксена із Тарента. Героями біографічних енкоміїв перших двох були монархи, героями життєписів Арістоксена – професійні діячі історії культури: філософи, музиканти і поети, – зазначає автор дослідження „Плутарх и античная биография” Сергій Аверінцев [1, с. 163].

У процесі дальшого розвитку старогрецька біографія фактично не відступала від цієї традиції. В центрі її були, з одного боку, політичні діячі, що зацікавлювали сучасників передусім своєю курйозністю, одіозністю (монархи, тирани, політичні авантюристи), а з другого – професійні діячі духовної культури (філософи, риторичні, музиканти тощо). Найулюбленишими героями старогрецьких біографів були поети. Присвячених їм життєписів нараховують загалом 282, в тому числі 88 біографій епиків, 46 – ліриків, 49 – трагіків, 96 – коміків, 3 – буколів.

У кількісному відношенні життєписи представників духовної культури переважали і в римську епоху. Зокрема, низку біографічних творів про поетів, граматиків і риторів залишив Светоній (бл. 70 – бл. 140 р. н. е.), котрий, однак, не цурався і біографій монархів („Життєписи дванадцяти цезарів”), а, крім того, уклав збірник „Про знаменитих блудниць”.

У нас найперші біографічні твори з'явилися ще в часи Київської Русі. І, як це було характерно для середньовіччя загалом, мали вони агіографічний характер. Однак тоді поряд із біографіями церковних діячів зародилися і набрали поширення “княжі житія” – оригінальний жанровий різновид агіографічної літератури, якого не знала Західна Європа. Це, зокрема, життєписи запроваджувачів християнства на Русі – княгині Ольги та її онука князя Володимира, князів Бориса і Гліба, що загинули мученицькою смертю, тощо. Поряд із відповідними літописними оповіданнями княжі житія були найважливішими жанровими різновидами біографічної літератури давньоукраїнських часів.

Згодом, у наступні століття, різновид княжого житія, як і агіографія загалом, еволюціонує, трансформуючись у біографію історичної особи, героями життєписів усе частіше стають світські діячі – полководці, як у творі Касіяна Саковича “Вірші на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного...” (1622), що є фактично першою в українській літературі історико-біографічною композицією, своєрідною історико-біографічною поемною структурою, чи стають письменники, як у біографії пера Михайла Ковалинського “Жизнь Григория Сковороды. Писана 1794 года в древнем вкускѣ” – творі, яким започатковано традицію змалювання українського письменника не тільки засобами прозової розповіді, а й ліричної характеристики, адже складений М. Ковалинським життєпис увінчувався поетичною епітафією, заключний рядок якої звучить осанною героєві:

Достойный для сердец пример Сковорода [9, с. 535].

У новій українській літературі були історико-біографічні твори про полководців, найчастіше про Богдана Хмельницького, про діячів інших сфер, але превалювали в ній ті, де увага зосереджувалася на письменницьких постатях.

Розгадку цього феномена слід, по-моєму, шукати в міркуванні академіка Олександра Білецького, який у статті 1946 року “Міжнародне значення української літератури” писав: “Українській літературі не доводилося бути тільки “мистецтвом слова”. Вона була, ще в більшій мірі, ніж література російська, зразу всім: політичною трибуною, публіцистикою, філософією, криком, плачем, стогоном поневоленої народної маси” [2]. Звідси – й особлива місія українського письменника в житті українського народу, й особливе ставлення народу до нього, що, зокрема, виявилось і в поетичних найменнях на адресу найулюбленіших із них: Кобзар; Каменяр, Вічний революціонер; Дочка Прометєя, Блакитноока Леся, Квітка Ломикамінь, Прометєєва Наречена, Співачка досвітніх вогнів; а на адресу наших краян – Буковинський Соловій; Гірська Орлиця і Гірська Горлиця, Царівна, Буковинська Зоря (це наймення дав С. Смаль-Стоцький), “Найкраща в нації дочка” (це з вуст Христі Алчевської), Величава духовна квітка Буковини (так сказав Олесь Гончар), Поранкова душа та інші наймення – і все це про Ольгу Кобилянську.

За умов бездержавності рідного народу український письменник мусив брати на себе багато різних обов'язків. І про це варто було б згадувати бодай у перервах між пиятиками тим сучасним вигоготовлювачам текстів, які бачать призначення літератури лише в розважанні читацького електорату, в лоскотанні того, що нижче пояса.

Серед українських письменників-класиків, чиє життя знайшло художнє втілення в поетичних, прозових і драматичних творах, уже давно посідає найперше місце Тарас Шевченко. За підрахунками чернівецького професора Івана Співака, які він зробив у середині 80-х років минулого століття, художня шевченкіана мала тоді не менше шести тисяч одиниць. Зрозуміло, що за чверть століття, які минули з того часу, це число зросло не на одну сотню творів. Отже, йдеться про феномен, про унікальне явище світового письменства, твореного фактично на всіх континентах. Серед цього багатства – широкоформатний роман-есе “Українські ночі, або Родовід генія” поляка Єжи Єнджеєвича, повість “Тарас на Аралі” (“Тарас Аралда”) кара-калпака Уразака Бекбаулова, трилогія російського автора Бориса Вадецького “Повернення” (1939), “Акин Терезі” (1956), “Повнозвучність” (1964), драма бенгальця Манматхи Рая “Тарас Шевченко”, роман тамільця Дандапані Джеякантана “Добром зігріте серце”.

Звісна річ, що найбільше число з тисяч художніх творів про Шевченка належить українським авторам. Поміж ними – речі, що стали класикою історико-біографічної літератури: “хроніка”, а фактично роман-есе пера Олександра Кониського “Тарас Шевченко-Грушівський” і повість Степана Васильченка “В бур'янах”, а ще – повість Гната Хоткевича “Тарас Шевченко”, видана в 1966 році, через 28 років по мученицькій смерті автора, стосовно того, що розміняв сьомий

десяток та був уражений тяжкою недугою, “найгуманніші” в світі радянські лікарі зробили медичний висновок: “На Север следовать может...”. І вже зовсім недавно, у 2002 році, вперше побачив світ у Балаклії Харківської області його об’ємний (майже шістсот сторінок тексту) том “Тарасик” – перша книга тетралогії “З сім’ї геніїв”, трьома іншими якої мали бути томи такого ж обсягу кожен – “Тарас”, “Тарас Григорович” і “Шевченко” (загальне число машинописних сторінок тетралогії мало сягнути 4-х тисяч!). Втім, вражає не тільки обсяг задуму, а і його ідейно-змістова наповненість, зреалізована в першій книзі тетралогії. В ній, за словами автора, він “ставив собі задачею рішити питання, як Шевченко, живши на селі тільки до 15 років, міг серед загальної русифікації, що стала тоді історичним процесом, не лише зберегти духовний зв’язок із своїм колективом, а стати навіть речником того колективу” [8, с. 36].

До безперечних здобутків художньої шевченкіани належать романи Зінаїди Тулуб “В степу безкраїм за Уралом”, Оксани Іваненко “Тарасові шляхи”, Леоніда Смілянського “Поетова молодість”, роман-диалогія Василя Шевчука “Син волі”, поема Івана Драча “Смерть Шевченка”, драматична поема Івана Кочерги “Пророк”, драма Юрія Щербака “Стіна” та ще низка інших творів. І все ж навіть у кращих із них є моменти, які нині не можуть задовольнити: це змалювання стосунків Т. Шевченка з П. Кулішем, показ певної відособленості поета від українського середовища, педалювання на його проросійських симпатіях тощо.

Особливо тенденційно ці моменти звучать у творах деяких російських письменників, приміром, у вельми розхвалюваній колись повісті Костянтина Паустовського “Тарас Шевченко” (1938), де, зокрема, читаємо: “Шевченко всё реже вспоминал Костомарова, Кулиша, либеральных дворянских юношей из Кирилло-Мефодиевского братства. Голоса Герцена, Чернышевского заглушали наивную болтовню “братчиков”, постепенно превращавшихся в реакционеров, в преданных царских чиновников, в казенных профессоров” [13, т. 6, с. 217]. Вкотре дає про себе знати шовіністична засліпленість: пристрасні заклики кирило-мефодіївських братчиків до визволення України з-під російської кормиги, упевненість у тому, що “Ще не вмерла Україна”, кваліфікуються, як “наивная болтовня”. Згадується Володимир Винниченко, його твердження про те, що демократизм російських інтелігентів закінчується там, де починається розмова про українське питання. А К. Паустовський увійшов у свідомість сучасників як витончений, рафінований російський інтелігент...

В останні роки спостерігається тенденція малювати подібним чином Шевченка і з боку українських начебто інтелігентів. Ідеться, зокрема, про роман-есе “Тарас Шевченко: геній в самотності” (Одеса, 2006) Богдана Сушинського, уродженця міста Самбора на Львівщині, але ще від 1960-х років – одесита, багаторічного керівника Одеської письменницької організації, автора 65 книг. Серед багатьох його нинішніх посад і титулів одна з одеських газет назвала: “Первый вице-предводитель Союза аристократов”, “благородный рыцарь и ясновельможный князь”, “один из создателей Международного рыцарского Ордена Архистратига Михаила (штаб-квартира в Черновцах)”, а ще – “Рыцарь Ордена Пера и Чести” і т. д.

Так ось цей “рыцарь” у розділі “Його Превосходительство академик Шевченко” пише, що, отримавши в останні роки життя звання академіка Академії мистецтв, Шевченко став належати “до одного з найвищих, четвертого, класу чиновників”, і до нього, мовляв, слід було звертатися: “Ваше Превосходительство”. Мовляв, у здобутті цього звання прислужилася дочка царя Миколи I, велика княгиня Марія Миколаївна, президент академії. А Шевченко виявився невдячним до імператорської родини, відгукнувшись на смерть цариці Олександри Федорівни брутальним віршем.

Про інтимне життя поета Б. Сушинський пише з різними натяками, домислами – аби подати Т. Шевченка розпусником.

Викривлене зображення генія в книзі Б. Сушинського викликало різко негативну оцінку одеського професора Євгена Прісовського, а особливо – академіка Івана Дзюби, котрий у лекції для студентів і викладачів Києво-Могилянської академії, що стала брошурою “Шевченкофобія в сучасній Україні” (Київ, 2006) відзначає: “Богдан Сушинський вважає своїм громадським і моральним правом писати про Шевченка як про останнього негідника...” [6, с. 56]. І трохи далі: “На цьому тлі легендарний Бузина виглядає чесніше. Він прямо сказав, що як духовний аристократ (самопроголошений, звісно) не сприймає плебея Шевченка, і пішов своєю прямою дорогою зводити з ним рахунки. Сушинський же, йдучи тим самим маршрутом, який проклав Бузина, задля самостійності роздивляється на всі боки і створює новели-домальовки [6, с. 53] та читає Шевченку нотації там, де Бузина говорив коротко і ясно. А головне – ховається за різні банальні суперлативи про Шевченкову велич, які, здається, потрібні йому як “алібі” – щоб не виглядати шевченкофобом.

Він і справді не шевченкофоб, він український патріот, але сподобився наговорити про Шевченка такого, на що й усі шевченкофоби разом не спромоглися. Поки що” [6, с. 53-54]. Академік підкреслює: “Воюючи з Шевченком, воюють з Україною, хоч і приховують це з різною мірою вправності” [6, с. 55].

І ще один вельми важливий висновок робить І. Дзюба: “Дивна й небезпечна ситуація створюється нині навколо Шевченка – його творчості та його постаті. Маємо безперечні успіхи в науковому шевченкознавстві, часом нові й плідні підходи, зокрема в розвідках молодшого покоління авторів (хоч і тут тривогу часом викликає розмивання історичного виміру і те, що я назвав би замороженістю соціального почуття). Але паралельно з наростанням потенціалу наукового шевченкознавства відбувається деградація шевченкознавства публіцистично-популярного, яке переживає старі загальники, зменшується читацький – а не ритуальний – інтерес до Шевченка в суспільстві, і школа дедалі менше здатна виховувати повагу й любов до нього” [6, с. 54-55].

Маємо неприхований натяк на пекучу потребу сучасного роману-есе про Тараса Шевченка, написаного на такому рівні, як монографія Івана Дзюби “Тарас Шевченко”, що вийшла в серії “Особистість і доба” та встигла вже витримати два видання (2005, 2008 рр.).

Після Тараса Шевченка маємо найбільше художніх творів про Івана Франка, Лесю Українку, Григорія Сковороду – по кілька сотень про кожного. Про кожного з них написано вартісні твори, є спільні й специфічні проблеми для художніх франкіани, лесіани, сквородіани.

Щодо останньої, то в її активі незакінчена поема-симфонія Павла Тичини “Сковорода”, поетичний цикл Бориса Олійника “Сковорода і світ”, роман Василя Шевчука “Григорій Сковорода” і його ж повість “Осяяння”, драматичні твори Івана Кавалерідзе й Валерія Шевчука та ін.

Є в художній сквородіані й “жезеелівська” біографія “Сковорода” Юрія Лошиця (1972-й рік), для якого твори часів Київської Русі – “русские” [11, с. 201], а головний герой книги – то “русский Сократ” [11, с. 186], то “представитель русской философской мысли XVIII века”, до того ж – “ярче всех” [11, с. 186]. Отже, нема чого покладатися на життєписи наших діячів, писані чужими біографами...

Невідкладною проблемою загальнолітературної ваги є створення художньої біографії Івана Франка типу “Українських ночей...” Єжи Єнджеєвича. Адже “жезеелівська” книжка Леоніда Хінкулова “Франко” (1961) позначена тенденційним, зробленим на догоду компартійним постулатом показом творця “Каменярів” та його оточення: Михайло Грушевський, наприклад, подається як “лютий ненавистник демократической культуры”; Олександр Кониський приїжджає до Львова, “чтобы развивать здесь буржуазно-националистическую деятельность и привлечь на свою сторону наиболее популярных украинских писателей...”. Під пером Л. Хінкулова велетень думки І. Франко перетворюється мало не на карлика, що ніяк не міг підрости до рівня стовпів “наукового соціалізму”. Абсолютизуючи роль соціального фактора у світогляді й діяльності Івана Франка, Л. Хінкулов явно применшив значення фактора національного, тенденційно обминув твори, в яких яскраво виявилися патріотичні переконання та державницькі ідеї поета.

Незрівнянно об’єктивнішим і переконливішим постав Іван Франко з творів останніх двадцяти-двадцяти п’яти років. Ідеться насамперед про роман Романа Іваничука “Шрами на скелі” та про цілий корпус “франківських” творів Романа Горака, серед яких особливої популярності зажила повість-есе “Тричі мені являлася любов” та низка інших речей, в яких розкривається інтимне життя славетного поета.

У порівняно великій художній лесіані (а це не менше 200 різножанрових творів) не так уже й багато тих, що розкривають національне ество письменниці. Характеристика Лесі Українки з дореволюційної “Правди” як “друга робітників” тяжіла над не одним літератором і спричинилася до одностороннього показу письменниці і в драмах Л. Смілянського “Червоні троянди” та Амірана Шервашидзе “Пісня про Лесю Українку”, і в повісті Олександра Дейча “Ломикамінь”, і в низці інших творів. Багатшими барвами змальовано її в діалогі Миколи Олійника “Дочка Прометея”, в повісті Ніни Бічуї “Біла вілла”, в кіноповісті Івана Драча “Іду до тебе”. І все ж потреба показу на повен зріст Лесі Українки як саме українки не знімається з повістки літературного життя.

Подібне можна сказати про її найщирішу посестру Ольгу Кобилянську.

Художнє освоєння постаті О. Кобилянської має за собою понад столітню історію. Правда, спершу письменницьку увагу привернула не сама буковинка, а один з її вершинних творів – мова про гекзаметри Богдана Лепкого “Прочитавши “Битву” Кобилянської”, включені до альманаху “За красою”, виданого в Чернівцях у 1905 році. А перші художні твори, звернуті до самої буковинки, належать Христі Алчевській, її палкій шанувальниці й незрадливій посестрі впродовж кількох

десятиліть. Це вірші “До Кобилянської” (1908), а пізніше – “Привиди війни (Посвята О. Кобилянській)”, “Воліла б я тихо прилинуть...” і “До Ольги Кобилянської”, датовані відповідно 1915, 1916 і 1927 роками і перейняті почуттям ніжної любові до буковинки та уславленням її високих громадянських чеснот, сконцентрованих у фразі “Найкраща в нації дочка”...

Врожайними на художні посвяти, звернуті до письменниці, були 20-ті роки минулого століття, особливо рік 1927-й, коли відзначалося 40-річчя літературної діяльності О. Кобилянської, і коли до неї звернулися з поетичним словом Олександр Олесь, Уляна Кравченко, Олекса Стефанович та інші. Найближче до суті образу О. Кобилянської підійшли тоді ті автори, які за характеристиками естетичного характеру не забували про громадянське обличчя письменниці, передусім про її патріотизм. Краще від інших це вийшло в О. Стефановича:

*Чи на вершинах, чи в долинах, –
Де б не лягла стежа твоя, –
В душі – Краса і Україна,
Як двоєдина зоря [15, с. 8].*

Інша кількісно значна група присвячених О. Кобилянській поезій (до двох десятків) з’явилася в 1949-1941 рр. Серед них були твори Уляни Кравченко, Павла Тичини, Володимира Сосюри, Андрія Малишка та інших, які переймало почуття щирої радості від того, що отча земля письменниці прилучилася до Великої України, чи, як висловилося У. Кравченко, –

*О сестро, сестро, це ж не сон –
Не ділить більше нас кордон [10, с. 235].*

Разом з тим у передвоєнних віршах, звернутих до О. Кобилянської, не бракувало силуваного пафосу, нестримної ідеалізації того, що відбувалося на тодішній радянській Україні. Національне зовсім поступилося перед соціальним, класовим, повість “Земля” зробилася єдиним твором, з якого черпалися мотиви й образи, до того ж – з кон’юнктурною метою – аби заявити про блискучий розквіт буковинського краю після 28 червня 1940 року.

Негативні тенденції, притаманні передвоєнним віршам про О. Кобилянську, посилювалися в перші повоєнні десять-п’ятнадцять років. У часи, коли форсувалася колективізація, ще з більшою інтенсивністю став експлуатуватися поетами твір, заснований на подіях, що трапилися в Димці.

У часи “хрущовської відлиги” (а на них припало і відзначення столітнього ювілею О. Кобилянської в 1963 р.) у присвячених буковинці поезіях з’явилося слово “Україна”, якого не знаходимо в творах двох попередніх десятиліть. Його бачимо у віршах В. Сосюри “Гірська орлице, зоре Буковини” та молодого тоді поета зі Львова Володимира Лучука “Мандри Ольги Кобилянської в буковий ліс” (обидва – 1963). Львів’янин підкреслював рятівне для О. Кобилянської письменниці значення переходу від німецької до української мови:

*Була ж і я наївною,
шукаючи в чужинських нетрях слів...
Якби я розминулась з Україною, –
ну чим би я була
для букових лісів?
Мабуть, лиш тінню отієї хмарки [12, с. 129].*

У письменницькому вінку Гірській Орлиці переважають поетичні твори, та є в ньому драматичні й прозові.

Серед перших – засновані на документальному матеріалі “п’єса на дві дії” Василя Вовкуна “Поранкова душа”, надрукована в 1988 р., “лірична драма” Ярослава Яроша “Безкорисливий лілії цвіт”, видана в 1991 р. і звернута до В. Стефаніка та О. Кобилянської, його ж “Дорогий хтосічок” – про Лесю Українку та Ольгу Кобилянську (90-ті роки), а ще драма Світлани Новицької “Я розчинилася в тобі”, що йшла в нашому театрі кілька років тому.

Щодо прозового жанру, то наша крайка виступає епізодично на тих сторінках творів про Лесю Українку, що змальовують приїзд поетеси до Чернівців у 1901 р., – “Ломикамінь” (1962) О. Дейча, “Дочка Прометея” (1966) М. Олійника, “Велет розпалює ватру” (1967) К. Граната, “Іду до тебе” (1970) І. Драча.

З цілковито присвячених О. Кобилянській прозових творів варто згадати книжку Бориса Гончаренка “Гості буковинської орлиці” (1964), складену з п’яти оповідань, в яких, крім головної героїні, виступають Леся Українка, Володимир Короленко, Михайло Коцюбинський та інші діячі. Пізніші твори цього жанру – “Над Черемошем” (1989) та “Біла лілія” (1991) Федора Погребенника. В

першому оповіданні йдеться про взаємини О. Кобилянської з І. Трушем, у другому – з В. Стефаном. Новела Михайла Івасюка “Вікна”, заснована на особистих споминах автора, котрому пощастило бачити письменницю в 30-ті роки, стала розділом його роману “Вирок” (1977).

Щодо більших прозових полотен про О. Кобилянську, то їх поки що обмаль. Та й, зрештою, такі речі, як названа повістю “Той злетіла горлиця” (1959) Дмитра Косарика чи поіменована романом-есе “Кобилянська” (1983) Ельпідифора Панчука, безперечно, цікаві, бо доносять до читача багато неповторних рис живої письменниці, але тяжіють більше до мемуарно-документальних праць. І лишень біографічний роман Валерії Врублевської “Шарітка з Рунгу”, який вийшов 2007 року, є художньо-біографічним твором у власному розумінні.

Писався він упродовж чверті століття. Ще десь на початку 80-х друкувалися в періодиці окремі фрагменти майбутнього біографічного полотна. В третьому числі журналу “Вітчизна” за 1988 рік з’явилася перша частина роману-біографії під назвою “Ольга Кобилянська”, що складалася з п’яти розділів. Окреме видання твору, яке мало заголовок “Емансипантка” і жанрове визначення “повість”, побачило світ у 1989 році й, крім відомої з журнальної публікації першої частини “Доля”, мало другу – “Царівна”, що також включала п’ять розділів. Далі, 15 квітня 1999 р., була публікація фрагменту в “Літературній Україні”. І ось 2007 року, відкриваючи серію “Автографи часу” видавничого центру “Академія”, прийшов до читачів біографічний роман про Ольгу Кобилянську, що в шести частинах охоплює, нехай часом і фрагментарно, все життя письменниці.

Шарітка – то едельвейс. Росла вона на південному схилі гори Рунг у Південній Буковині. За легендою, шарітка приносила кожному, хто знайшов її, велике щастя. Одного разу О. Кобилянська знайшла на Рунгу дві шарітки, оправила їх у рамці й повісила на стіні. Зберігала до кінця своїх днів. Але щасливою так і не була. “Я ніколи не була щаслива. Найкращі хвилини були в мене, коли я писала і закінчувала мої твори” [3, с. 437-438].

Роман Горак у рецензії на книгу В. Врублевської писав, що українська література “збагатилась інтелектуальною і філософською прозою, новим біографічним романом, побудованим на іншій основі, ніж досі” [5, с. 6].

Багато в чому рецензент мав рацію. Справді, від абсолютно переважаючої частини попередніх історико-біографічних творів про О. Кобилянську оцінюваний ним відрізняється філософською, загалом інтелектуальною наповненістю, досягнутою завдяки тому, що авторка його не тільки обдарована письменниця, а й дипломований фахівець, кандидат філософських наук. Звідси, зокрема, – не зауважуване раніше заглиблення у філософію Фрідріха Ніцше та деяких його сучасників, якою переймалася О. Кобилянська, за що дехто називав її ніцшеанкою. В. Врублевській чуже таке пряmlinійне трактування уподобань письменниці. Її героїня в дискусії з польським діячем Вацлавом Морачевським каже: “Так, ви маєте рацію. Я захоплююся Ніцше, але скорше як митцем, ніж філософом. Для мене він – людина більш літературного плану, а раз так, то і... невеликий” [3, с. 411].

Виразно окреслюється ставлення О. Кобилянської до Ф. Ніцше у порівнянні її позиції з тією, що дотримувався С. Пшибишевський, ревний прихильник тіньових, антигуманних сторін учення німецького філософа.

“Для Кобилянської, – зазначає В. Врублевська, – певний час ідея “надлюдини” була дуже близькою. І це можна зрозуміти: в її становищі не раз доводилося виявляти нелюдські волю і силу духа. Тому й захоплювалася Ніцше.

Надлюдина, проголошував Пшибишевський, мусить стати по ту сторону добра і зла, зробитися разом з природою аморальною і жорстокою. Однак Кобилянська була дуже далека від такого розуміння: людина, вважала, для того стає надлюдиною, щоб зайняти сторону добра, щоб мати сили супроти зла.[...]

Символічно, що у творчості Станіслава Пшибишевського й Ольги Кобилянської одне джерело, та різні дороги” [3, с. 485].

Продовжуючи намічене поезією розкриття “українськості” О. Кобилянської (О. Стефанович, пізніше – В. Лучук), В. Врублевська збагатила національний аспект у розмові про письменницю новими гранями. Зокрема, це стосується показу взаємин між українцями й сусідами, підкріпленого листом сина Морачевських (Вацлава й Софії Окуневської), що адресувався його дружині. Відвідавши в 1934 р. село Белелуя, що на Снятинщині, яке було дорогою його матері та Ользі Кобилянській, і яке тоді було окуповане поляками, його одноплемінниками, Юрій Морачевський обурю-

вався: “Я завжди був далекий від міжнародних чвар чи пропаганди ненависті, але де ж нам шукати правди? Що ми маємо думати, коли нам забирають школи, мову, письмо – все, навіть нашу назву, і немає нікого, хто б запротестував проти цього в ім’я людськості, а це ж наша земля і наш народ. Ніколи тут не було поляків, чого їм тут треба, хто покликав їх сюди, чого вони шукають, хто дав їм право тут бути?” [3, с. 481].

Разом з характеристиками філософського та громадсько-політичного порядку В. Врублевська щедро послугується іншими, насамперед тими, що стосуються інтимного світу письменниці. Звертання до щоденників юної Кобилянської допомагає романістці розкрити “потужну чуттєвість Ольги”, не одне з її платонічних захоплень мужчинами в південнобуковинський період життя. А прочитання новели “Природа”, один з початкових абзаців якої має фразу: “Толстой був її богом, Шевченка ж знала майже напам’ять”, що, крім авторки твору, не може стосуватися більше нікого іншого, дає підстави В. Врублевській трактувати її, цю новелу, як автобіографічну і припускати, що в житті героїні роману був також епізод неплатонічного кохання.

Основне ж місце в інтимному світі Ольги Кобилянської авторка “Шарітки з Рунгу” цілком виправдано відводить її “духовному шлюбові” з Осипом Маковеем, що, попри безмір душевних мук, обдарував письменницю й немалими радощами, в першу чергу творчими. В. Врублевська підкреслює: “Любов окрилювала Ольгу. В часи свого великого кохання-страждання вона написала свої найкращі твори” [3, с. 387].

Щодо самої творчої праці героїні роману, то її розкрито з різною мірою повноти і переконливості, як, зрештою, й інші сфери життя О. Кобилянської, що йде від нерівномірно розподіленої уваги романістки до різних етапів життєво-творчого шляху письменниці: першим сорока рокам цього шляху присвячено п’ять частин твору (а це понад чотириста сторінок тексту), а останнім, приблизно такої ж протяжності, – лише одну частину, що обіймає трохи більше 70 сторінок книги. Відповідно докладніше розкрито шляхи входження О. Кобилянської в українську літературу, початкові кроки в ній та деякі кроки вже зрілої письменниці, а про творчість пізнішого часу (періоду Першої світової війни та повоення) або нічого не мовиться, або мовиться скоромовкою. Особливо доводиться пошкодувати, що принципово важливого в багатьох відношеннях романові “Апостол черні” відведено в біографічній книзі аж один абзац.

Вразливим місцем цієї книги є значна кількість фактологічних неточностей і похибок мовного характеру. З останніх назву такі неоковирні вислови і слова, як: “мене верне від їхньої брехні”, “стрічок роману”, “приобняв”, “лишити честі”, “Боже збав”, “медичинські теми”, “глохнуть” тощо, написання “Путної” замість “Путни”, “Вахнянін” замість “Вахнянин” та ін.

Щодо неточностей фактологічного порядку, то їх, мабуть, ще більше.

Двадцятип’ятиріччя літературної діяльності Ю. Федьковича святкували на Буковині не в 1882-му, а в 1886 році.

Брат О. Кобилянської Юліан навчався на філософському, а не філологічному факультеті Чернівецького університету, який було відкрито пізніше.

До виходу першої збірки новел Василя Стефаніка “Синя книжечка” Вацлав Морачевський не мав ніякого відношення, вона вийшла в Чернівцях завдяки Степанові Смаль-Стоцькому.

Леся Українка виступила зі статтею “Малорусские писатели на Буковине” (а не “Малорусские писатели на Буковині”, с. 370) не після перебування в краї, а до цього перебування. Другі відвідини поетесою Буковини припадають не на 1900 рік, а на 1903-й рік, а перші – на 1901-й.

Василь Стефанік познайомився із Станіславом Пшибишевським не в 1889-му, а десятьма роками пізніше – в 1899-му.

Христя Алчевська в 1921 р. не могла писати О. Кобилянській, що “вчить французьку”, бо цю мову вона вивчила на вищих педагогічних курсах у Парижі ще в 1900 – 1902 рр., а в 1921 р. навчала французької інших. А померла вона не в 1933-му, як зазначено в книзі В. Врублевської, а в 1931 році.

Ольгу Гузар іменовано тут Ольгою Гузор, а Олексу Стефановича – Н. Стефановичем, Турбацького – Турбицьким.

Зрозуміло, що подібні неточності й огріхи позначаються на творі не кращим чином. Але в цілому “Шарітка з Рунгу” В. Врублевської – правдива, значного ідейно-художнього рівня життєписна книга, перше в нашій історико-біографічній літературі справді романне полотно про Ольгу Кобилянську, яке достойно започаткувало серію “Автографи часу” видавничого центру “Академія”.

Зовсім недавно ця література збагатилася на ще один твір про письменницю – книгу “Яна Дубинянська про Джері Даррела, Машу Єрмолову, Олю Кобилянську, Рея Бредбері, Ованеса Айвазовського”, що поповнила серію “Життя видатних дітей” (Київ, 2008). Розповідь про буковинку, надрукована під назвою “Дівоча ціль” (використано девіз героїні “бути собі ціллю”), починається з роздільця “Як важко бути дівчиною”, а завершується вигуком: “Як гарно бути дівчиною!” і подає цікаву для дітей, жваво написану художню інформацію про родину Кобилянських, захоплення головної героїні читанням і музикою, про шкільні пригоди, дружбу з Ольгою Устиянович. Шкода тільки, що авторка змушує героїню називати брата Олександра Сашком – зовсім не властивою для тодішніх буковинців формою імені, а брата Степана іменує Семеном. Та це, зрозуміло, не завадить її оповіді прокласти стежку до сердець юних читачів, викликати в них бажання продовжувати знайомство з життям і творчістю О. Кобилянської вже зрілого віку.

Поява вдалих творів про письменницю з Буковини не знімає потреби в нових прозових полотнах. Як, зрештою, в поетичних і драматичних.

“Небагато знайдеться видатних діячів в англійській історії чи літературі, хто не був би описаний у формі художньої біографії”, – свідчив Чарльз Персі Сноу в 1975 році [14, с. 15].

На жаль, сказати подібне про наших діячів ми не можемо. Ще дуже багато в нас таких, що ніколи не ставали об’єктами художнього життєписання, як і тих, що варті оновленого, несфальшованого слова про себе. І його треба сказати. Бо, відштовхуючись від мовленого на самому початку, це наш паспорт, бо це та графа в ньому, яку в нас відібрали, – Українець.

Література

1. Аверинцев С. С. Плутарх и античная биография: К вопросу о месте классика жанра в истории жанра. – М.: Наука, 1973.
2. Білецький О. І. Міжнародне значення української літератури // Літ. газ. – 1946. – 28 березня.
3. Врублевська Валерія. Шарітка з Рунгу: Біографічний роман про Ольгу Кобилянську. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 511 с.
4. Гамзатов Расул. Мій Дагестан. – К.: Дніпро, 1968. – 197 с.
5. Горак Роман. Таємничі квітки з нового роману про Ольгу Кобилянську // Літ. Україна. – 2007. – 20 вересня.
6. Дзюба Іван. Шевченкофобія в сучасній Україні. – К.: ВД „Києво-Могилянська Академія”, 2006. – 52 с.
7. Дубинянська Яна про Джері Даррела, Машу Єрмолову, Олю Кобилянську, Рея Бредбері, Ованеса Айвазовського. – К.: Грані-Т, 2008. – С. 45-64 [про О. Кобилянську].
8. Із мандрів життєвих // Жовтень. – 1964. – № 3. – С. 33-37.
9. Коваленків М. И. Жизнь Григорія Сковорода. Писана 1794 года в древнем вкусе // Сковорода Григорій. Твори: В 2-х т., т. 2. – К., Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 487-535.
10. Кравченко Уляна. [Ользі Кобилянській] // Уляна Кравченко. Вибрані твори. – К.: Держлітвидав України, 1958. – С. 235-236.
11. Лошиц Юрій. Сковорода. – М.: Молодая гвардия, 1972. – 223 с.
12. Лучук Володимир. Мандри Ольги Кобилянської в буковий ліс // Володимир Лучук. Поезії. – К.: Молодь, 1968. – С. 129-130.
13. Паустовский Константин. Собр. соч., т. 6. – М., 1958.
14. Сноу Чарльз Перси. Такова життя романа // Лит. газ. – 1975. – 15 жовтня.
15. Стефанович Олекса. Ользі Кобилянській // Ольга Кобилянська: Альманах у пам’ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887-1927). / Зладив др. Лев Когут. – Чернівці, 1928. – 312 с.